

IDEER

DIKT

REDIGERT AV TOM STALSBERG

tst@dagbladet.no

FOTO: Tom Stalsberg

2 X JUNG TJØNN

eg grov hendene mine
lenger ned i saltet
prøvde å ikkje tenke på
korleis det svei
når ein strødde salt på
eit opent sår
eg leita etter kroppane
der nede
grov så neglene sprakk
kunne blodet frå fingrane mine
gi liv til dei som skjulte seg i saltet
slik vatnet fekk grønsakene
i mors hage
til å leve

**

eg stod og såg på far i dusjen
han såpa seg inn
med eit ekstra kvitt hudlag
over kroppen

nokre gonger bad han meg
kome inn i dusjen
og skrubbe han på ryggen

han sa: hendene dine kjem til
andre stader
enn hendene mine

i faldane i fars hud
kunne eg finne restar av sagmugg
under armane
ein skog av våte hårstrå

dampen i dusjen
minte meg om skodde
som sneik seg mellom trea
og eg og far var som to barn

klarte ikkje å kome oss
ut derifrå

BRYNJULF JUNG TJØNN

*Fra den nye samlinga
«Garden under jorda»
(Cappelen Damm 2019)*

•Denne diktsamlingen er forfatter
Brynjulf Jung Tjønn's debut
som poet mellom to permer.

MAKAVEJEVS FILMER EVNER FREMDELES Å provose

Han var utvilsomt
en provokatør, den
nylig avdøde ser-
biske filmskaperen
Dusan Makavejev,
men han sørget
alltid for at publi-
kum ble sittende
igjen med sjelen
full av spørsmål.

KLASSEKAMP: Dusan Makavejev (1932-2019) laget filmer der temaene var de samme: undertrykte lyster, klassekamp og øvrighetens tær har sin ømhet intakt etter alle disse årene. Foto: NTB Scanpix

Dusan Makavejev ble født i Jugoslavia i hovedstad Beograd i 1932, og døde i januar i år i samme by, men da i et annet land. Hans tre første filmer gjorde ham internasjonalt kjent, men den fjerde, om den radikale østerrikske psykiateren Wilhelm Reich (1897-1957), skaffet ham problemer på hjemmebane. «W.R.: Mysteries of the Organism» (1971), som den het, ble for drøy kost for president Tito, både på grunn av dens politiske budskap og utilsloerte gjengivelse av seksuell aktivitet.

ETTER DETTE SÅ han seg tvunget til å forlate landet, og de neste filmene hans ble laget i Vesten. Oppfølgeren, «Sweet Movie» fra 1974, fulgte i samme spor, men fikk et begrenset publikum. Senere ble han gradvis mer tilgjengelig i sitt uttrykk, og i 1985 kom «The Coca-Cola Kid», som gjorde ham kjent også utenfor festivalene.

FILM

Tekst: FREDRIK GIERTSEN
Litteraturviter og skribent

DET ER LENGE siden Makavejev rystet filmverdenen, og minneordene ved hans bortgang har vært temmelig sporadiske, men det er fristende å vurdere om øvrighetens tær har sin ømhet intakt etter alle disse årene.

«W.R.: Mysteries of the Organism» og «Sweet Movie» kom ut i en tid da hippie-bevegelsens mantra om «fri kjærlighet» (ok, sex da) hadde sitt gjennombrudd.

Dette var jo også under den kalde krigen, da den vestlige kapitalisme hadde en velvoksen revolusjonær fiende i øst, men

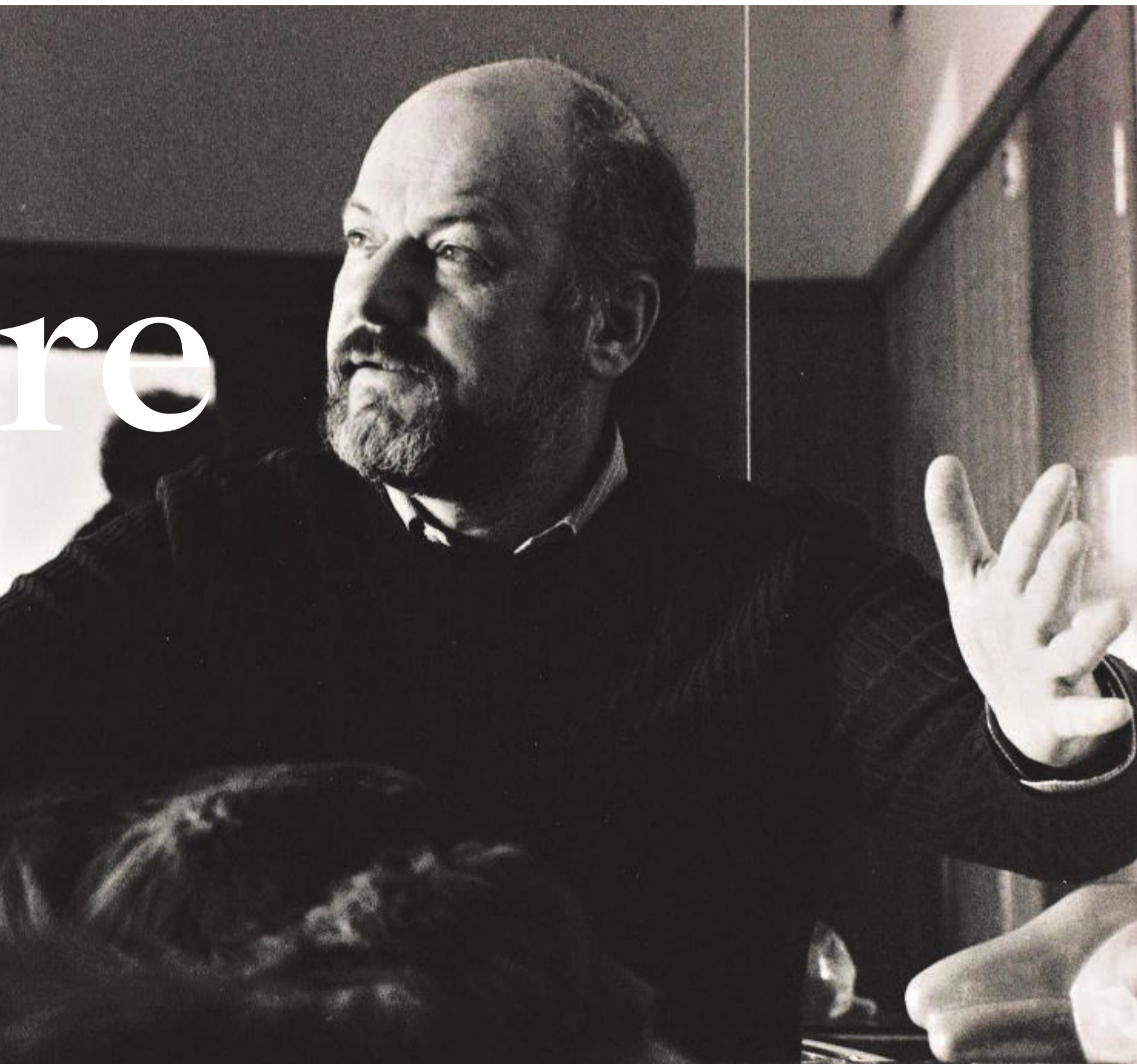
Titos brudd med Stalin hadde allerede på slutten av 1940-tallet ført Jugoslavia ut av den sovjetiske fold.

«W.R.» ER EN film som følger flere spor samtidig: her er en burlesk og melodramatisk kjærlighetshistorie mellom Milena – en jugoslavisk elev av Reich – og en frustrert sovjetisk kunstløper, flettet sammen med klipp fra en dokumentar om psykiaterens siste, ulykkelige år i USA, samt kunstprosjekter med antikrigsbudskap, bruddstykker av propagandafilmer fra både nazi- og stalintiden, og filmaviser.

MAKAVEJEV REGISSERER SOM en løpsk hageslange, og noen vil mene at dette er et ganske vulgært portrett av Reich, som nærmest blir framstilt som en blanding av kultleder og sprø oppfinner, men hans sentrale budskap var egentlig betydningen av kvalitetssex i ekteskapet som en forutsetning for helse og samfunn.

Det mest interessante med Reich i dag er nok hans karakteranalyse, som han utviklet etter bruddet med Freud sent på 1920-tallet.

re

omgivelsenes – ikke minst reklamens – makt over individene. Minneordene ved hans bortgang har vært temmelig sporadiske, og det er fristende å vurdere om

HAN VAR OPPTATT av hvordan det snerpete borgerskapet hindret fri utfoldelse av naturlige impulser, ikke minst innen seksualfeltet, og mente denne undertrykkelsen kunne forårsake voldelighet, maktovergrep og – senere – fascisme.

Etter publiseringen av «Fascismens massepsykologi» i 1933 ble jødiske Reich utvist av både kommunistpartiet og psykologiforeningen, og han måtte rømme fra Tyskland.

Han bodde noen år i Oslo før han flyttet til USA, der hans mentale helse begynte å svikte, samtidig som myndighetene anklaget ham for svindel i forbindelse med noen eksentriske oppfinnelser.

DET ENDTE MED at ikke mindre enn seks tonn av Reichs bøker ble brent under oppsikt av USAs Food and Drug Administration, i et av de verste eksemplene på sensur i landets historie.

I «W.R.» fyrer serbereren som sagt av i alle retninger, og både Lenin og Stalin – som han kaller rødefascister – får gjennomgå. Det kan sies at prosjektet lider litt under alle overdrivelsene, og det er fristende å

sammenligne med en annen klassiker fra østblokken, tsjekkosllovakiske Milos Formans «Loves of a Blonde» fra 1965, som bruker stikk motsatte virkemidler.

BEGGE DISSE FILMENE har revolusjonens svik mot kjærligheten og seksualiteten som sitt utgangspunkt, og hevder at årsaken til dette for det første ligger i at borgerlige institusjoner som ekteskap og familieliv overlever de politiske omveltningene, og for det andre at den sovjetiske kommunismen så på sex og følelser som distraksjoner fra det altoverskyggende målet om øket produksjon. I denne situasjonen var det særlig kvinnene

som hadde grunn til å føle seg snytt, og i «Loves of a Blonde» følger vi nettopp en kvinnelig fabrikkarbeider som er fanget i en tilværelse – hun bor på sovesal – som utelukker all romantikk.

«Makavejev regisserer som en løpsk hageslange.»

DE LOKALE APPARATSJIKENE blir imidlertid omsider oppmerksomme på problemet, og siden dette er en satirisk film, kommer de opp med den aller pinligste løsningen, nemlig å innkalle en militær enhet til å spre glede etter samleband-prinsippet.

NÅ ER JO Formans film ganske besteborgerlig av seg i forhold til «W.R.», som er preget av at Makavejev hadde som mål

å kvitte seg med flest mulig av de rådende konvensjonenes lenker. Kunstnerisk sett kan det hevdes at han traff enda bedre i sin neste film, «Sweet Movie», som er en ryddigere, men like usjenert og frodig tildragelse. Her følger vi to kvinner, en jomfruelig

kanadisk skjønnhetsdronning som giftes bort til en industribaron, og en fallert revolusjonær kvinne som driver rundt som kaptein på et forsoffent skip.

De er overtydelige eksempler på vestlig

varefetisjisme og østlig planøkonomi, men det skjer såpass mye overraskende underveis at analyseapparatet blir gående på høygir.

Samtidig utviklet Makavejev – i likhet med mentoren Reich – en lei tendens til å dra arbeidet for langt, og kvinnen som spilte Miss Canada, Carole Laure, trakk seg underveis i arbeidet.

FILMEN BLE FORBUDT i en rekke land, og det skal ikke legges skjul på at den etterlater et visst ubehag, ikke minst scenen der en avantgardistisk teatertrupp illuderer en fødsel med en velvoksen mann i hovedrollen.

Men hvordan kan to såpass oppsiktsvekkende figurer som Reich og Makavejev nærmest havne i glemmeboken? Er det fordi borgerskapets frykt og prippenhet endelig er fordampet, slik at de er blitt irrelevante, eller tvert imot at vi i vår reaksjonære samtid er blitt enda mer tilknappe?

Makavejevs filmer evner å provosere fremdeles, det kan ingen nekte for, selv om han også bringer noen av sine egne sjabloner til torgs.